

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ІНТЕГРОВАНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ НА ЖИТОМИРЩИНІ

Є. М. Данкевич к. с.-г. н., В. Є. Данкевич к. е. н.
Житомирський національний агроекологічний університет
dv3x@ukr.net

Житомирська область розміщена в зонах Полісся та Лісостепу України. Ґрунтові й агрокліматичні умови сприятливі для ведення сільськогосподарського виробництва. Клімат регіону помірно континентальний з вологим літом і м'якою зимою. Серед зональних типів ґрунтів за площею поширення переважають дерново-підзолисті, піщаного, глинисто-піщаного, супіщаного механічного складу та оглеєні ґрунти.

Аграрний сектор економіки області включає сировинну, переробну й обслуговуючу ланки. Основна його сфера – сільське господарство – має зерново-картоплярсько-льонарсько-хмелярський напрям у поєднанні з м'ясо-молочним тваринництвом на Поліссі та зерново-буряківничий напрям з молочно-м'ясним тваринництвом – у Лісостеповій зоні. У загальному обсязі валової продукції сільського господарства на тваринництво припадає 47%, рослинництво – 53%. Сільськогосподарські угіддя займають 51,0% всієї площі області, у тому числі рілля становить 71,0, сіножаті – 8,6, пасовища – 12,4%. Основними культурами є – зернові (озима пшениця, озиме жито, ячмінь, кукурудза на зерно), технічні (льон-довгунець, хміль, цукрові буряки, ріпак, соя), зернобобові [7].

Слід зазначити, що останніми роками, у зв'язку з рядом об'єктивних та суб'єктивних причин, спостерігаються негативні зміни у виробничій структурі сільськогосподарських підприємств, що знайшло своє відображення і в Житомирській області. Різко змінилися співвідношення посівних площ у землеробстві, значно занепала галузь тваринництва, вагомо скоротилося поголів'я ВРХ.

Високоліквідні та енергомисткі культури, такі як кукурудза на зерно, ріпак, соняшник потіснили в структурі посівних площ озимі зернові, зернобобові, цукрові буряки, льон-довгунець, картоплю, овочі та кормові культури. Цим самим порушено науково-обґрунтоване чергування культур в сівозмінах, натомість запроваджено “монокультуру”, що негативно впливає на ефективність ведення землеробства, зумовлює зниження родючості ґрунтів, погіршення фітосанітарного стану агроценозів. В розвитку сільського господарства почали проявлятися не кон'юнктурні, а структурні зміни, спричинені рядом прорахунків, що були здійснені в аграрному секторі економіки.

Починаючи з 70-80-х років минулого сторіччя на Поліссі, як і в цілому по Україні, широко запроваджувалися індустріальні методи ведення сільського господарства, що забезпечило значне зростання обсягів виробництва продукції. Однак така індустріалізація аграрного сектору супроводжувалася посиленням антропогенного тиску на довкілля, вичерпанням природних ресурсів, зниженням родючості ґрунтів, зникненням малих річок, забрудненням навколишнього середовища токсичними речовинами. До цього додалися проблеми, пов'язані з Чорнобильською трагедією, від якої постраждали 9 районів Житомирщини [9].

Серед сучасних природних процесів, які є наслідком нерационального господарювання в Поліській частині області

спостерігаються оглеєння, окислення та заболочення. Із господарського обігу вилучено багато тисяч гектарів сільськогосподарських угідь, значні площі лісових масивів [2]. Упродовж останніх років пройшла значна деградація довкілля, що призвело до активізації процесів водної ерозії, значних екологічних та економічних втрат і збитків. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель призвело до зниження родючості ґрунтів через їх переущільнення, втрати грудкувато-зернистої структури, водопроникності та аерозійної здатності з усіма екологічними наслідками [3]. У сукупності це призвело до екологічної кризи у багатьох районах і сприяло перегляду поглядів щодо ведення виробничої діяльності та пошуку шляхів запровадження безпечних систем виробництва.

Більшість товаровиробників та науковців прагне господарювати на засадах багатогалузевого виробництва з великим набором сільськогосподарських культур і з відновленням родючості ґрунту завдяки використанню значної кількості промислових засобів (мінеральні добрива, засоби вапнування, хімічні засоби захисту рослин тощо) [1]. Такі системи в умовах ринку виявилися економічно неспроможними. Особливо неефективні вони на Поліссі, де природно-кліматичні умови для ведення сільськогосподарського виробництва сприятливі, однак, зовнішні інвестиції у виробництво незначні. Важливим для даного регіону є пошук та розробка ефективної зональної системи землеробства, що ґрунтується на засадах біологічного вузькоспеціалізованого виробництва.

Біологізація господарського процесу в агроформуваннях області повинна здійснюватися через систему виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або в значній мірі обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система при можливості повинна максимально базуватися на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових трав, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, біологічних засобах боротьби із шкідниками з метою підвищення родючості та покращення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами і різноманітними шкідниками сільськогосподарських культур [11].

Ідея органічного виробництва популярна в багатьох регіонах України і поступово набуває поширення серед інтегрованих сільськогосподарських підприємств на Житомирщині. Все більше людей починають звертати увагу не тільки на ціну, а і на якісні

характеристики продуктів харчування. Споживачі готові платити більше за безпечну продукцію, адже традиційне ведення сільського господарства передбачає використання великої кількості хімічних речовин, що негативно впливають на довкілля та здоров'я людини.

Згідно із світовими стандартами, органічним вважається землеробство, у якому не використовуються синтетичні хімікати, яке передбачає мінімальну оранку ґрунту та не застосовує генетично-модифікованих організмів. Принципами органічного землеробства є наступні: обробіток ґрунту за допомогою поверхневого рихлення на глибину не більше 5 см; не застосування хімічних добрив та пестицидів при виробництві; науково-обґрунтоване використання сівозмін; посів сидератів; широке застосування рослинних рештків та органічних відходів переробних підприємств. В основі органічного землеробства є фактично повернення першоджерел ведення сільського господарства, результатом якого є підвищення природної біологічної активності у ґрунті, відновлення балансу поживних речовин, зростання кількості гумусу, нормалізації роботи живих організмів [6].

При біодинамічному напрямі ведення господарства підвищується роль сівозмін, попередників і змішаних культур. Тому для великих господарств перехід до такої системи сільськогосподарського виробництва здійснити нескладно. Перспективною є також тенденція до відмови від використання хімікатів. Відомо, що залишки пестицидів і гербіцидів накопичуються в організмі, викликають різні захворювання, знижують його життєздатність.

Станом на початок 2014 р. в Україні статус органічного отримало 171 господарство, при цьому загальна площа земель під органічним виробництвом становила 380 тис. га, що дозволило Україні за цим показником посісти 16 місце в світі серед більш ніж 100 країн. Більшість органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Чернівецькій, Тернопільській та Полтавській областях [10].

Житомирщина входить до одного з чотирьох регіонів, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і де можливе вирощування екологічно чистої продукції на рівні найсуворіших світових стандартів. Вінницько-Прикарпатський регіон тягнеться широкою смугою близько 100 км від м. Попільня Житомирської області і простягається до півночі Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей у напрямку до м. Львова.

На Житомирщині органічне виробництво представлено вирощуванням органічного зерна, що здійснюється за кошти

інтегрованих компаній та експортується за кордон. Слід відмітити, що найбільші площі, на яких ведеться виробництво за органічною технологією належать житю. Причинами цього є те, що культура є традиційною для зони Полісся, вона не потребує внесення значної кількості добрив та є пристосованою до місцевих ґрунтово-кліматичних умов.

Одними з найбільш відомих “органічних” інтегрованих формувань на Житомирщині є приватне підприємство “Галекс-Агро” Новоград-Волинського району, що спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур, виробництві молока й м’яса. “Галекс-Агро” є базовим господарством з виробничої перевірки ґрунтозахисних технологій вирощування культур, заходів щодо розширеного відтворення родючості ґрунтів та виробництва екологічно безпечних продуктів харчування.

Діяльність ПП “Галекс-Агро” підтверджує, що використання органічних технологій в землеробстві дає змогу господарству підвищити природну біологічну активність у ґрунті та відновити баланс натуральних поживних речовин. За умов ведення органічного господарювання підсилюються відновлювальні властивості ґрунту, нормалізується робота живих організмів, відбувається збагачення гумусу, і як результат – збільшення урожайності сільськогосподарських культур та підвищення якості продукції рослинництва.

Таким чином, широкого розповсюдження система органічного землеробства на Поліссі не набула, що спричинено рядом факторів. Міжнародний досвід свідчить, що перспективи розвитку екологічного виробництва залежать від декількох складових. По-перше, необхідна наявність природних умов на визначеній території та досвід впровадження відповідних агротехнологій виробниками сільгосппродукції.

Досліджуючи природно-кліматичні та екологічні фактори, необхідно зазначити, що ґрунти Житомирщини потребують збалансованого удобрення для отримання стабільних урожаїв. Слід відмітити також деякі складнощі у боротьбі з бур’янами та шкідниками в умовах Полісся за рахунок біологічних методів. Розглядаючи перспективи заміни хімічного методу захисту рослин біологічним, слід зазначити, що зараз можливий лише частковий перехід на мікробіологічні препарати.

Для розвитку органічного виробництва необхідним є наявність національної нормативно-правової бази, що дозволить відпрацювати механізми контролю процесу виробництва екологічної продукції для

забезпечення гарантії її якості кінцевому споживачеві. Національні нормативні документи повинні бути гармонізованими з міжнародними для створення умов роботи вітчизняних виробників на міжнародних ринках екологічної продукції.

Одним із найважливіших є маркетинг і реклама екологічної продукції, інформування споживача про переваги такої продукції та формування сталого попиту на дану продукцію. Це є найбільш складним на Житомирщині при відсутності традицій споживання екологічної продукції. Тому саме формування механізму просування екологічної продукції до споживача є першочерговим завданням на сьогодні. Невеликі органічні виробники намагаються збути свої продукти споживачам головним чином через ринки традиційного виробництва. На відміну від Києва, Полтави, Херсону, Чернівців в Житомирі не існує магазинів органічної здорової продукції, а великим супермаркетам необхідні товарні партії та відповідна документація на продукцію. Переробна інфраструктура також не розвинута.

Проте, незважаючи на певні перепони, в області є значний потенціал до збільшення екологічних площ, оскільки упродовж досить тривалого періоду Поліські землі проходять примусове оздоровлення: через дефіцит коштів на придбання хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив є значні площі родючих земель, які легко можуть бути переведені на органічне землеробство.

Досвід розвитку органічного сільського господарства у світі свідчить про створення додаткових робочих місць, появу нових перспектив для інтегрованих формувань, підвищення життєздатності сільських громад та інші соціальні переваги, що є надзвичайно актуальним для Поліського регіону. У перспективі органічне землеробство дозволяє оптимізувати виробничу структуру інтегрованих підприємств, узгодити та гармонізувати економічні, екологічні та соціальні аспекти господарювання в аграрному секторі регіону.

Література

1. Бегей С.В. Агроекологічні основи високоефективного вирощування польових культур у сівознах біологічного землеробства: Рекомендації / С. В. Бегей, З. М. Томашівський та ін. – Львів: НВФ „Українські технології”, 2003. – 36 с.
2. Берестецкий О.А. Биологические основы плодородия почвы / О.А. Берестецкий, Ю.М.Возняковская, Л.М. Доросинский и др. – М.: Колос. – 287 с.

3. Бойко П.А. Проблеми екологічно врівноважених сівозмін / П.А. Бойко, Н.П. Коваленко // Вісн. аграр. науки. – 2003. – №8. – С.9–13.
4. Іванюк В.О. Система ведення землеробства “Древлянська”. Регіональна програма відновлення родючості ґрунтів та піднесення галузі землеробства Полісся шляхом масового впровадження посівів гороху польового / В.О. Іванюк – Житомир. 2002. – 19 с.
5. Кисіль В.І. Біологічне землеробство в Україні: проблеми і перспективи / В.І. Кисіль – Харків: Вид-во «Штрих», 2000. – 161 с.
6. Кобець М.І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець // Проект “Аграрна політика для людського розвитку”. – К. – 2004. – 22 с.
7. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 рр. та на період до 2015 року / М.М. Дейсан. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.
8. Мікроорганізми і альтернативне землеробство / За ред. В.П. Патики. – К.: Урожай, 1993. – 176с.
9. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
10. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/>
11. The World of Organic Agriculture 2011 is launched [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifoam.org/>.